

Ks. ARKADIUSZ DRZYCIMSKI

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Wydział Teologiczny

<https://orcid.org/0000-0002-7043-5814>

KSIĄDZ PROF. DR HAB. ROMUALD RAK (1920–2003). ŻYCIE I DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWO-DYDAKTYCZNA

REV. PROF. ROMUALD RAK (1920–2003). LIFE AND SCIENTIFIC,
AND TEACHING ACTIVITIES

ABSTRACT

W opracowaniu przypomniano sylwetkę oraz działalność naukowo-dydaktyczną ks. prof. Romualda Raka. Należał on do grupy teologów, którzy jako świadkowie soborowych przemian prowadzili intensywne badania nad działalnością Kościoła, problematyką liturgiczną i muzykologiczną. Stąd też znaczna część pracy naukowej ks. Raka koncentrowała się wokół tych kwestii. Jego spuścizna teologiczna i pastoralna licząca ponad 220 publikacji stanowi solidną podstawę posoborowych prac teologicznych. Książd prof. Rak wiele lat swojego życia naukowego poświęcił pracy dydaktycznej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym. Przedstawione w opracowaniu curriculum vitae i zaprezentowane kierunki badań naukowych oraz praca dydaktyczna i organizacyjna ks. Raka ukazują zasięg, różnorodność, znaczenie i bogactwo aktywności śląskiego badacza.

The study recalls the profile and scientific and teaching activities of Father Professor Romuald Rak. He belonged to a group of theologians who, as witnesses to the changes brought about by the Council, conducted intensive research on the activities of the Church and issues related to liturgy and musicology. Therefore, a significant part of Fr. Rak's scientific work focused on these issues. His theological and pastoral legacy, comprising over 220 publications, constitutes a solid foundation for post-conciliar theological works. In his work, Rev. Prof. R. Rak devoted many years of his academic life to teaching at the Catholic University of Lublin and the Higher Silesian Seminary. The curriculum vitae presented in this study and the directions of scientific research, teaching and organisational work of Rev. Prof. Romuald Rak show the scope, diversity, significance and richness of the Silesian researcher's activities.

Wprowadzenie

Na przestrzeni ostatnich dekad w Polsce wielu teologów doby posoborowej przez swoje badania i działalność naukowo-dydaktyczną wniosło istotny wkład w rozwój myśli teologicznej. Na gruncie teologii pastoralnej do takich osób

z pewnością należy Romuald Rak. Ksiądz profesor określany był jako „człowiek tajemnicy eucharystycznej”, ponieważ sporo aktywności pastoralnej i naukowej poświęcił rozwojowi tego aspektu działalności zbawczej. Jako wykładowca akademicki przez 36 lat pracował na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym, prowadząc zajęcia dydaktyczne oraz badania teologiczno-pastoralne. W diecezji katowickiej, do której jako prezbiter był inkardynowany, pełnił ważne funkcje. Pokolenia seminarzystów korzystały z jego wiedzy i doświadczenia. Był również współtwórcą i realizatorem I Synodu Diecezji Katowickiej. Jego wiedza na temat funkcjonowania Kościoła nie była czysto teoretyczna, lecz bazowała także na doświadczeniu w pracy w agendach diecezjalnych i ogólnopolskich w ramach różnych komisji Konferencji Episkopatu Polski. W pamięci współpracowników pozostał jako miłośnik Eucharystii i znawca problematyki eucharystologicznej.

Celem prezentowanego artykułu jest ukazanie sylwetki ks. prof. Raka. Na początku autor podejmie próbę opisanego okresu edukacji i formacji podstawowej ks. Raka, następnie omówiony zostanie aspekt badań teologicznych prowadzonych w okresie po II Soborze Watykańskim i dorobek dydaktyczny. Cechą szczególną dla każdego badacza są obszary zainteresowań prowadzonych analiz. Podjęcie tego wątku będzie stanowiło trzecią i ostatnią część tej pracy.

1. Okres edukacji i formacji

Ksiądz Rak urodził się 29 grudnia 1920 r. w Brzezince koło Katowic. Był synem Pawła i Franciszki z domu Trybus. Do szkoły podstawowej chodził w Brzezince. Od 1930 r. uczęszczał do Państwowego Gimnazjum Humanistycznego im. Tadeusza Kościuszki w Mysłowicach. Szkołę tę ukończył w 1938 r., uzyskując świadectwo dojrzałości. Następnie wstąpił do Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Po wybuchu II wojny światowej na polecenie biskupa katowickiego przeniósł się na studia seminaryjne do Fuldy. Studiował tam w roku akademickim 1940/1941. Następnie w roku akademickim 1941/1942 kontynuował naukę w Wiedniu. W wyniku działań wojennych, po licznych perypetiach, studia seminaryjne ukończył w Linzu nad Dunajem. 4 lipca 1943 r. otrzymał święcenia prezbiteratu¹. Jak podaje Ryszard Kamiński, wspomniane środowiska teologiczne wywarły znaczny wpływ na formację teologiczną i liturgiczno-pastoralną ks. Raka².

¹ 29.06.1942 r. przyjął święcenia subdiakonatu, natomiast 13 grudnia tego samego roku święcenia diakonatu, otrzymawszy wcześniej od wikariusza generalnego dyspensę od wieku kanonicznego. Święceń prezbiteratu udzielił bp Józef K. Fliesser. Przed ich otrzymaniem Święta Kongregacja Dyscypliny Sakramentów udzieliła dyspensy od wymaganego wieku do otrzymania tych święceń – zob. M. Kłakus, *Geneza i rozwój Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie (1924–1945)*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 50.

² R. Kamiński, *Życie i działalność naukowo-dydaktyczna w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim ks. prof. dra hab. Romualda Raka*, „Roczniki Teologiczne” [dalej: RT] 38-39 (1991–1992), z. 6, s. 73-83.

Od 13 lipca 1943 r., po powrocie do diecezji, był wikariuszem w parafii św. Mikołaja w Bielsku, następnie od 4 grudnia tego roku wikariuszem w parafii św. Marii Magdaleny w Cieszynie. 13 sierpnia 1945 r. został odwołany z pracy duszpasterskiej w Cieszynie i powołany na stanowisko kapelana i sekretarza biskupa katowickiego Stanisława Adamskiego. Funkcję tę pełnił do 2 grudnia 1947 r. W latach 1948–1957 był notariuszem Kurii Biskupiej w Katowicach. Kontynuując studia teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, w 1947 r. uzyskał stopień magistra teologii na podstawie pracy pt. *Duszpasterskie znaczenie Psalmu 90 „Kto się w opiekę odda Panu swemu”*³, następnie na podstawie rozprawy pt. *Muzyka Starego Testamentu*⁴ otrzymał stopień doktora teologii. Promotorem tej dysertacji był ks. Piotr Stach⁵. W 1948 r. ks. Rak został absolwentem średniej szkoły muzycznej w Katowicach. W 1954 r. rozpoczął wykłady z liturgiki w Śląskim Seminarium Duchownym⁶. W roku akademickim 1958/1959 studiował zagadnienia pastoralno-liturgiczne na Uniwersytecie Louvain w Belgii, a w 1959 r. odbył kilkumiesięczne studium pastoralne w Paryżu.

2. Praca dydaktyczna i badawcza doby posoborowej

Od października 1959 r. rozpoczął wykłady zlecone z hodegetyki i homiletyki w sekcji pastoralnej KUL-u⁷. Początkowo z teologii pastoralnej ogólnej, później

³ Ksiądz Romuald Tomasz Jan Rak ur. 29 grudnia 1920 r. w Brzezince, woj. śląskie, odbył przepisane studia filozoficzno-teologiczne w kilku etapach i miejscach: na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w roku akademickim 1938/1939, w Wyższej Szkole Filozoficzno-Teologicznej w Fuldzie w roku 1940/1941, w Uniwersytecie w Wiedniu w latach 1941/1942–1942/1943, w Filozoficzno-Teologicznej Szkole Diecezji w Linzu w roku akademickim 1942/1943. Na podstawie uchwały Rady Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego z 16 listopada 1945 r. zaliczono ks. Rakowi jego wymienione powyżej studia do studiów uniwersyteckich oraz na Wydziale Teologicznym tej uczelni. Rada Wydziału UJ na wniosek komisji egzaminacyjnej nadała ks. Romualdowi Tomaszowi Janowi Rakowi stopień magistra teologii jako dowód zakończenia studiów uniwersyteckich 4.07.1947 r. na podstawie zaliczenia programu studiów oraz pracy magisterskiej pt. *Psalm 91 „Kto się w opiekę odda Panu swemu”*. Wówczas dziekanem był ks. dr Jan Krzemieniecki – zob. *Romuald Rak*, dyplom magistra teologii L. 177/47, sygnatura WT II 293, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego [dalej: AUJ].

⁴ Pracę swoją autor sklasyfikował jako kolejną próbę „opracowania całości zagadnienia muzyki Starego Testamentu”. W podjętych badaniach R. Rak starał się opisać głównie rodzaje muzyki i instrumentów. Jako tło do omawianego tematu została scharakteryzowana muzyka orientalna w ogólności, a zwłaszcza muzyka ludów sąsiadujących z narodem izraelskim. Praca ta była próbą rozwiązania kwestii np. tytułów i wskazówek muzycznych w psalmach, tańca u Izraelitów, używania dwójakiego rodzaju cymbałów i nazewnictwa instrumentów, co do których istniały rozbieżne poglądy wśród archeologów i muzykologów – zob. R. Rak, *Muzyka Starego Testamentu*, Katowice 1951 [mps], Archiwum Biblioteki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego [dalej: ABW TUŚ].

⁵ Promocja odbyła się 19.06.1952 r. – zob. Romuald Rak, zaświadczenie o promocji doktorskiej, sygnatura WT II 293, AUJ. Praca ks. Raka pt. *Muzyka Starego Testamentu* została oceniona wynikiem dobrym i stanowiła samodzielny dorobek naukowy. Zdaniem promotora nadawała się również do druku w czasopiśmie Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego pt. „Ruch Biblijny i Liturgiczny” – zob. A. Klawek, Opinia, sygnatura WT II 293, AUJ.

⁶ W latach 1961–1966 ks. Rak pełnił funkcję wicerektora seminarium – zob. *Wychowawcy seminaryjni, w: Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne...*, s. 510.

⁷ W. Piwowarski, *Zarys dziejów sekcji teologii pastoralnej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim 1958–1968*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” [dalej: RTK] 15 (1968), z. 3, s. 37;

jednak rozpoczął prowadzenie zajęć monograficznych z zakresu duszpasterstwa stanowego, zawodowego, grup specjalnych, rodzin w parafii oraz wczasowiczów⁸. Wykładał również teologię pastoralną w Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie.

5 maja 1973 roku uzyskał stopień doktora habilitowanego teologii pastoralnej na podstawie monografii pt. *Wychowanie eucharystyczne w diecezji katowickiej (1922–1972)*⁹. Decyzję Rady Wydziału Teologii KUL-u i Senatu tej uczelni Minister Szkolnictwa Wyższego i Techniki zatwierdził 20 października 1973 r. Również tego roku ks. dr hab. R. Rak został powołany na stanowisko docenta. 15 marca 1974 r. zatwierdzenie tej nominacji zostało przyjęte przez ministerstwo.

23 marca 1985 r. Senat KUL-u odpowiednią uchwałą powołał ks. doc. dr hab. R. Raka na stanowisko profesora nadzwyczajnego¹⁰. Decyzję tę Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego zatwierdził 5 listopada 1986 r. W latach 1974–1991 ks. Rak pełnił funkcję kierownika Katedry Organizacji Duszpasterstwa przy Wydziale Teologii KUL-u, a 1 października 1992 r. przeszedł na emeryturę. Zajęcia dydaktyczne na KUL-u prowadził 36 lat. Będąc w stanie spoczynku, wykłady zlecone miał do 1995 r.

Ksiądz Rak był teologiem czasu posoborowego. Jego studia i początek działalności naukowej przypadają na bezpośrednie przygotowanie i przebieg II Soboru Watykańskiego. Zatem sam sobór, jak i naukowe wpływy środowisk naukowych, m.in. Belgii, Francji, Niemiec i Austrii, w znacznym stopniu ukształtowały wizję teologiczną ks. prof. Raka.

Kontekst historyczny życia, zdobywania wykształcenia i pracy naukowej ks. Raka wywarł wpływ na jego zainteresowania. Nie bez znaczenia była reforma soborowa. 25 stycznia 1959 r. papież Jan XXIII zapowiedział zwołanie soboru. Idea ta dojrzewała dosyć długo, utrzymywana była jednak w ścisłej tajemnicy. Powodów zaistnienia potrzeby kolejnego soboru było wiele: przerwanie prac I Soboru Watykańskiego w wyniku wojny francusko-pruskiej i zajęcie Rzymu przez Królestwo Włoch, a także wielość społeczno-polityczno-mentalnych przeobrażeń przełomu XIX i XX w. Wzmagający się liberalizm społeczny, ekonomiczny i światopoglądowy poniekąd wymuszał potrzebę samookreślenia się Kościoła i określenia stosunku względem świata, gdyż postawa defensywna kleru w relacji do otaczającej rzeczywistości stała się anachronizmem. Ówczesny kontekst mo-

---

K. Wojacek, *Zarys działalności Instytutu Teologii Pastoralnej w pierwszym dwudziestopięcioletniu jego istnienia*, RTK 32 (1985), z. 6, s. 113.

⁸ W. Piwowarski, *Zarys dziejów...*, s. 51.

⁹ W 1968 r. Władysław Piwowarski, zbierając dorobek naukowy poszczególnych pracowników sekcji teologii pastoralnej KUL-u, napisał, że dotychczasowe zainteresowania naukowe R. Raka skupiają się na teologii pastoralnej i liturgice, zwłaszcza na śpiewie i muzyce kościelnej. Wówczas również ks. Rak przygotowywał pracę habilitacyjną pt. *Recepcja i realizacja uchwał liturgiczno-pastoralnych Soboru Trydenckiego w Polsce*. Warto zwrócić uwagę, że efektem końcowym przebiegu habilitacyjnego było powstanie studium na temat wychowania eucharystycznego w diecezji katowickiej – zob. W. Piwowarski, *Zarys dziejów...*, s. 43-44.

¹⁰ R. Kamiński, *Rak Romuald*, w: *Encyklopedia katolicka* [dalej: EK], t. 16, red. E. Gigilewicz i in., Lublin 2012, kol. 1186.

bilizował Kościół do wchodzenia na zupełnie nowe tereny z jasno sprecyzowaną nauką, szczególnie wobec liberalizmu, marksizmu lub kapitalizmu. Już Leon XIII w encyklice *Rerum novarum*, określając tzw. kwestię społeczną silnie związaną z zasadą personalizmu, dał początek idei, która po latach wydała owoc w postaci II Soboru Watykańskiego.

Podobne działania zapoczątkował Pius X, chcąc zbliżenia człowieka i Boga poprzez liturgię i sakramenty, a szczególnie przez Eucharystię. Następnie Pius XI rozpoczął powolne „upodmiotowianie” świeckich w Kościele dzięki tworzeniu zaplecza duszpasterstwa, m.in. stowarzyszeń i Akcji Katolickiej. Także Pius XII podejmował próby komplementarnego rozwiązywania problemów. To podejście znalazło swoje dopełnienie w pracach *Vaticanum Secundum*. W encyklice *Mediator Dei* w odniesieniu do liturgii pisał o dwóch aspektach liturgii mszalnej: wspólnotowym i osobistym. Ta encyklika stanowiła kolejny i ważny czynnik przygotowujący atmosferę „szerszego forum dyskusyjnego” podczas soboru¹¹. Mimo iż ostatecznie Pius XII zaniechał myśli o spotkaniu biskupów z całego świata, dzieło to podjął Jan XXIII. W *Ad Petri Cathedram* zaznaczył, że celem soboru ma być wzrost katolickiej wiary, odświeżenie obyczajów ludu chrześcijańskiego, lepsze dostosowanie karności kościelnej do współczesności, czyli, mówiąc najogólniej, odnowa Kościoła¹². II Sobór Watykański nie był rozumiany jako walka z błędami, herezjami czy wreszcie z człowiekiem. Chodziło o walkę o człowieka i ukazanie mu właściwej drogi do Boga-Zbawcy na tle współczesnych przemian społeczno-kulturowych¹³. Te wszystkie czynniki nie pozostały bez wpływu na twórczość naukową ks. prof. Raka.

Ksiądz prof. R. Kamiński napisał o R. Raku, że posiada on „poważny dorobek naukowy, powszechnie uznany w środowiskach naukowych zajmujących się szeroko rozumianą teologią pastoralną”¹⁴. Taka opinia środowiska pastoralistów to konsekwencja aktywności naukowej ks. Raka. Na polu dydaktycznym dał się poznać jako kompetentny wykładowca hodegetyki, homiletyki, organizacji duszpasterstwa parafialnego i ponadparafialnego, zwyczajnego, nadzwyczajnego i specjalnego. Prowadził zajęcia z podmiotu duszpasterstwa i duszpasterstwa charytatywnego oraz wykłady z funkcji kierowniczej Kościoła i teorii duszpasterstwa.

Przez dziewięć lat kierował Instytutem Teologii Pastoralnej KUL-u. Był również pomysłodawcą i realizatorem trzyletnich studiów dla duszpasterzy więziennictwa, rolników i robotników. Pełnił funkcję przewodniczącego sekcji pastoralnej

¹¹ J. Walkusz, *Dlaczego zwołano Sobór Watykański Drugi, czyli słów nieco o jego genezie*, w: *Kościół marzeń? O reformie Kościoła w Polsce*, red. M. Wyrostkiewicz i in., Lublin 2009, s. 45-53.

¹² A. Drzycimski, *Kościół i świat o potrzebie dialogu*, w: *Parare vias Domini. Księga inspirowana działalnością naukową i duszpasterską księdza biskupa pelplińskiego prof. dra hab. Jana Bernarda Szłagi (1940–2012)*, red. K. Charamsa, W. Pytlik, Pelplin 2014, s. 201-214.

¹³ J. Walkusz, *Dlaczego zwołano...*, s. 45-53; zob. J. Turowicz, *Aggiornamento*, EK, t. 1, red. F. Gryglewicz i in., Lublin 1985, kol. 175-176.

¹⁴ R. Kamiński, *Życie i działalność...*, s. 8; B. Biela, *Działalność ks. prof. dra hab. Romualda Raka w diecezji katowickiej*, RT 38-39 (1991–1992), z. 6, s. 15-22.

przy Komisji Episkopatu Polski do spraw Nauki Katolickiej, był członkiem Rady Naukowej Episkopatu Polski, członkiem Komisji Episkopatu do spraw Duszpasterstwa Ogólnego, członkiem Komisji Muzycznej Episkopatu Polski i członkiem komisji synodalnych I Synodu Diecezji Katowickiej. Prowadził zajęcia i wygłaszał referaty w licznych ośrodkach naukowych, np. w Nijmegen w Holandii, w Leuven w Belgii, w Fuldzie, Wiedniu, Linzu, Moguncji oraz w Augsburgu i Toronto¹⁵.

3. Obszary i okresy badawcze

Zdaniem R. Kamińskiego w spuściźnie naukowej ks. prof. Raka można wyodrębnić trzy zasadnicze nurty: liturgiczny, historyczno-pastoralny i pastoralny. Publikacje z lat 1951–1972 w znacznej mierze dotyczą zagadnień liturgicznych. Ksiądz Rak zajmował się kwestiami liturgii, ze szczególnym uwzględnieniem Eucharystii, śpiewu i muzyki kościelnej. Ksiądz Kamiński, analizując dorobek ks. Raka, w publikacjach poświęconych Eucharystii dostrzega troskę autora o pobudzenie wiernych do czynnego uczestnictwa we mszy św. Pełny udział, dodaje prof. Kamiński, polega również na przyjęciu Komunii św., która zespała wiernych, stanowiących jedno Ciało w Chrystusie.

Okres badań historyczno-pastoralnych R. Raka przypada na lata 1951–1974. Jest to pierwsza połowa jego działalności naukowo-dydaktycznej. Pisząc dla potrzeb duszpasterstwa, był przekonany, iż bez znajomości historycznego rozwoju i kontekstu przemian duszpasterstwa nie da się zrozumieć aktualnego stanu Kościoła i jego działalności. Sporo uwagi poświęcił opracowaniu poglądów i działalności duszpasterskiej niektórych pastoralistów i duszpasterzy. Egzemplifikacją zainteresowań ks. Raka są publikacje dotyczące ks. Jana Alojzego Fiecka¹⁶, Piusa Parscha¹⁷, biskupa Stanisława Adamskiego¹⁸, Josepha Andreasa Jungmanna¹⁹, Karla Rahnera²⁰, Marii Teresy Ledóchowskiej²¹ itp.

Ważnym osiągnięciem było przeszczepienie na grunt polski metody historyczno-pastoralnej²² przedstawicieli szkoły tybińskiej (Anton Graf, Franz Xaver Arnold). W tym nurcie powstała, już przywoływana, rozprawa habilitacyjna

¹⁵ R. Kamiński, *Życie i działalność...*, s. 7-8.

¹⁶ R. Rak, *Ksiądz Jan Alojzy Fiecek, wielki duszpasterz XIX wieku*, „Homo Dei” 31 (1962), nr 3, s. 198-205.

¹⁷ Tenże, *Pius Parsch, życie i dzieło*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 19 (1966), nr 3, s. 188-198.

¹⁸ Tenże, *Biskup Stanisław Adamski (w 100. rocznicę urodzin)*, „Gość Niedzielny” [dalej: GN] 52 (1975), nr 15, s. 1; tenże, *Biskup Adamski a volkslista (w odpowiedzi panu Józefowi Garlińskiemu)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” [dalej: SSHT] 18 (1985), s. 263-267; S. Szymecki, R. Rak, *Biskup Stanisław Adamski, jakiego nie znamy*, Katowice 2003.

¹⁹ R. Rak, *Joseph Andreas Jungmann (1889–1975)*, „Collectanea Theologica” 46 (1976), nr 1, s. 89-91.

²⁰ Tenże, *Karl Rahner – wielki teolog XX wieku*, GN 61 (1984), nr 20, s. 4.

²¹ Tenże, *Epizod z życia błogosławionej Marii Teresy Ledóchowskiej*, „Wiadomości Diecezjalne Katowickie” 52 (1984), nr 3, s. 84-89.

²² Por. R. Kamiński, *Wprowadzenie do teologii pastoralnej*, Kraków 2001, s. 117-121.

ks. Raka. Również metoda historyczno-pastoralna była wykorzystywana na seminarium naukowym, które prowadził R. Rak²³.

Drugi okres działalności badawczej (1974–2003) przypada na lata pracy na KUL-u w charakterze samodzielnego pracownika naukowego oraz na czas emerytury²⁴. Mimo iż w roku akademickim 1991/1992 ks. Rak przeszedł w stan spoczynku, z uczelnią związany był nadal, między innymi przez prowadzenie wykładów zleconych oraz seminarium doktoranckiego²⁵. W tym okresie można wyodrębnić trzy bloki tematyczne jego obszaru zainteresowań: teologiczne podstawy duszpasterstwa, rzeczywistość społeczno-religijną i modele oraz programy działania. Jako pracownik naukowy KUL-u wygłaszał referaty w wielu ośrodkach naukowych w kraju i za granicą²⁶. Z okazji 60-lecia kapłaństwa 5 lipca 2003 r. R. Rak otrzymał podziękowanie i błogosławieństwo od papieża Jana Pawła II, natomiast Rada Wydziału Teologii KUL-u nadała mu Diamentowy Dyplom w dowód uznania i wdzięczności za owocną pracę naukową, dydaktyczną i wychowawczą. Ksiądz prof. R. Rak zmarł niespełna trzy miesiące później, 24 września 2003 r. w Katowicach.

Analizując jego publikacje polskie i zagraniczne, należy stwierdzić, że szczególnym obszarem badań, który przeniknął wszystkie okresy działalności naukowej, była Eucharystia w jej pastoralnym aspekcie. Jako teolog doby posoborowej, zajmujący się zagadnieniami pastoralnymi, podejmował refleksję naukową nad duszpasterstwem ukierunkowanym na liturgię, szczególnie na Eucharystię²⁷.

Współcześnie sporo badań teologiczno-pastoralnych dotyczy duszpasterstwa. Jego pojęcie przechodzi ewolucję. Istotnym punktem zwrotnym w procesie transformacji pojmowania i uprawiania duszpasterstwa było uświadomienie sobie przez Kościół, iż podmiotem jego zbawczej aktywności są nie tylko duchowni, ale wszyscy członkowie Kościoła, także świeccy. Proces zbawczy dokonuje się w dialogu Boga i człowieka. Kościół, podobnie jak Chrystus, który jest jego Głową, ma naturę teantryczną. Wszystko, co dokonuje się w Kościele, ma wartość narzędzia wspierającego, ułatwiającego proces zbawczy²⁸. W analizach i badaniach ks. Raka

²³ Na seminarium naukowym prowadzonym przez ks. prof. R. Raka powstało 26 prac doktorskich, 8 licencjackich oraz ponad 100 magisterskich – zob. A. Drzycimski, *Duszpasterstwo eucharystyczne w świetle publikacji ks. prof. Romualda Raka (1920–2003). Studium teologiczno-pastoralne*, Lublin 2014 [mpis], Archiwum Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, s. 19.

²⁴ R. Kamiński. *Ks. Romuald Rak (1920–2003)*, w: *50 lat teologii pastoralnej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II*, red. C. Krakowiak i in., Lublin 2009, s. 78.

²⁵ Zob. tenże, *Życie i działalność...*, s. 6.

²⁶ Ksiądz R. Rak wygłaszał referaty oraz uczestniczył w sympozyjach, m.in.: w Wiedeńskich Dniach Pastoralnych (1976, 1977, 1978, 1980, 1981), na Uniwersytecie Katolickim w Nijmegen w Holandii (1978), w Leuven w Belgii (1982), prowadził zajęcia w Wyższym Seminarium Duchownym w Fuldzie (1988/1989) oraz zajęcia dla duszpasterzy polskich na terenie RFN – zob. R. Kamiński, *Życie i działalność...*, s. 7-8; W. Piwowski, *Zarys dziejów sekcji...*, s. 35-65; K. Wojacek, *Zarys działalności...*, s. 113-120.

²⁷ Zob. W. Przygoda, *Wkład ks. prof. Romualda Raka w rozwój badań nad Eucharystią*, „Ateum Kapłańskie” [dalej: AK], 162 (2014), z. 3 (631), s. 477-494.

²⁸ A. Żądło, *Eucharystia w duszpasterskim posłannictwie Kościoła*, w: *Eucharystia w życiu Kościoła*, red. tenże, Katowice 2005, s. 148-152.

nad podmiotem duszpasterstwa można dostrzec, jak dokonywała się ewolucja od hodegetyki aż do posoborowego rozumienia teologii pastoralnej, w której podmiotem duszpasterstwa jest, obok hierarchii kościelnej, również laikat.

Istnieje wiele opracowań dotyczących działalności naukowej i pastoralnej prof. Raka autorstwa Ryszarda Kamińskiego²⁹, Bogdana Bieli³⁰, Andrzeja Kołka³¹, Marka Fiałkowskiego³², Czesława Krakowiaka³³, Dariusza Lipca³⁴, Wiesława Przygody³⁵, Antoniego Reginka³⁶, Ireneusza Celarego³⁷, Henryka Krzyścickiego³⁸, Rudolfa Bromy³⁹, Zbigniewa Nareckiego⁴⁰, Leszka Szewczyka⁴¹ oraz Arkadiusza Drzycimskiego⁴². Powstały również prace magisterskie oraz proboszczowskie zbierające dorobek R. Raka, których autorami są Adam Leśków⁴³,

²⁹ R. Kamiński, *Życie i działalność...*, s. 5-13; tenże, *Wkład ks. prof. Romualda Raka w rozwój teologii pastoralnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, AK 162 (2014), z. 3 (631), s. 468-476; tenże, *Rak Romuald*, w: *Leksykon teologii pastoralnej* [dalej: LTP], red. tegoż i in., Lublin 2006, s. 717-718; tenże, *Rak Romuald*, w: EK, kol. 175-176.

³⁰ B. Biela, *Działalność ks. prof. dra hab. Romualda Raka...*, s. 15-22; tenże, *Działalność duszpasterska ks. prof. R. Raka w archidiecezji katowickiej*, AK 162 (2014), z. 3 (631), s. 495-503; tenże, *Rak Romuald*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 9: 1994–2003 (A–Z), red. J. Mandziuk, Warszawa 2006, s. 542-548.

³¹ A. Kołek, *Bibliografia publikacji ks. prof. dra hab. Romualda Raka*, RT 38-39 (1991–1992), z. 6, s. 23-32; tenże, *Wykaz prac dyplomowych pisanych pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Romualda Raka*, tamże, s. 33-42.

³² M. Fiałkowski, *Nurt historyczno-pastoralny badań naukowych ks. prof. dra hab. Romualda Raka*, AK 162 (2014), z. 3 (631), s. 425-429.

³³ C. Krakowiak, *Nurt liturgiczny w badaniach naukowych ks. prof. Romualda Raka*, AK 162 (2014), z. 3 (631), s. 430-455.

³⁴ D. Lipiec, *Nurt teologiczno-pastoralny badań naukowych ks. prof. Romualda Raka*, AK 162 (2014), z. 3 (631), s. 456-467; tenże, *Ks. prof. dr hab. Romuald Rak teologiem-pastoralistą doby posoborowej*, RT 61 (2014), z. 6, s. 225-227.

³⁵ W. Przygoda, *Wkład ks. prof. Romualda Raka ...*, s. 477-494.

³⁶ A. Reginek, *Działalność muzyczna ks. prof. Romualda Raka w archidiecezji katowickiej*, AK 162 (2014), z. 3 (631), s. 504-510.

³⁷ I. Celary, *Nauka o Eucharystii w myśli teologiczno-pastoralnej księdza profesora Romualda Raka (1920–2003)*, „*Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego*” 25 (2005), s. 331-345; tenże, *Śp. Ks. Infułat Profesor Romuald Rak (1920–2003)*, „*Liturgia Sacra*” 9 (2003), nr 2, s. 285-288.

³⁸ H. Krzyścicko, *Człowiek głębokiej wiary*, RT 61 (2014), z. 6, s. 230-232.

³⁹ R. Brom, *Ksiądz Profesor Romuald Rak, jakiego znałem*, tamże, s. 227-229.

⁴⁰ Z. Narecki, *Ks. Romuald Rak. Eucharystia w życiu chrześcijańskim. Studium teologiczno-pastoralne o integralnym rozumieniu i pełnym przeżyciu Eucharystii. Katowice 1984, ss. 210 [rec.]*, RTK 33 (1986), z. 6, s. 227-230.

⁴¹ L. Szewczyk, *Działalność naukowo-dydaktyczna ks. prof. Romualda Raka w (archi)diecezji katowickiej*, AK 162 (2014), z. 3 (631), s. 511-521.

⁴² A. Drzycimski, *Odnowa wychowania eucharystycznego w ujęciu ks. Romualda Raka (1920–2003). Ujęcie historyczno-pastoralne*, w: *Wychowanie i katecheza w służbie Polakom w kraju i na emigracji*, red. P. Mąkosa, Lublin 2018, s. 106-130.

⁴³ Praca magisterska napisana pod kierunkiem ks. dr. hab. I. Celarego składa się z trzech części. W pierwszej, obejmującej życie i działalność duszpastersko-naukową ks. Romualda Raka, poruszone są zagadnienia: działalności naukowej ks. Raka w diecezji katowickiej, aktywności duszpastersko-naukowej R. Raka w Polsce oraz aktywności duszpastersko-naukowej za granicą. W drugiej autor omówił główne kierunki duszpasterstwa liturgicznego w nauczaniu R. Raka, tj. nurt liturgiczny, eklesjalny i pastoralny. Trzecia część jest próbą ukazania aktualności propozycji pastoralnych ks. Raka. Omówiono koncepcje Kościoła i liturgii, zagadnienie wychowania do

Jacek Kotisz⁴⁴, Roman Gołąb⁴⁵ oraz Tomasz Chabiniak⁴⁶. Należy docenić analizę myśli teologicznej i pastoralnej w tych publikacjach i opracowaniach. Wielość omówień dotyczących dorobku ks. Raka wskazuje, że zarówno jego życie, jak i działalność naukowo-dydaktyczna stanowią ważny punkt dla rozwoju polskiej teologii posoborowej.

Wśród istotnych obszarów badawczych w twórczości ks. R. Raka należy wskazać duszpasterstwo liturgiczne⁴⁷. W ramach tego duszpasterstwa ks. prof. Rak wiele miejsca poświęcił Eucharystii, dając podstawy dla duszpasterstwa eucharystycznego, które należy rozumieć jako zorganizowaną działalność Kościoła, wypływającą z przekonania, że Eucharystia zajmuje centralne miejsce w procesie przemiany poszczególnych osób na wzór Chrystusa. Tak rozumiane duszpasterstwo z jednej strony dotyka liturgii eucharystycznej i katechezy, z drugiej – wyraża się w wychowaniu eucharystycznym oraz formacji eucharystycznej poszczególnych osób i wspólnot religijnych⁴⁸. Cała wspólnota Kościoła jest zaangażowana w realizację tego duszpasterstwa: od osób duchownych, przez przedstawicieli życia konsekrowanego, aż do wiernych świeckich. Wszyscy są jego adresatami, jednocześnie każdy stan to element podmiotu tego duszpasterstwa. Szczegółowe analizy mają wykazać zakres obowiązków i kompetencji poszczególnych stanów oraz dać prakseologiczne wskazania do realizacji duszpasterstwa eucharystycznego.

---

pełnego uczestnictwa w liturgii oraz inne wskazania pastoralne – zob. A. Leśków, *Problem duszpasterstwa liturgicznego w nauczaniu teologicznym ks. Romualda Raka*, Katowice 2006 [mps], ABWTUŚ.

⁴⁴ Praca magisterska napisana pod kierunkiem ks. dr. A. Reginka podzielona została na trzy części. Pierwsza traktuje o życiu i działalności naukowej R. Raka, kolejna – o tematyce muzykologicznej w publicystyce. Autor omówił takie zagadnienia, jak: troska o śpiew gregoriański, rola i zadania organisty, zastosowanie muzyki nowoczesnej w Kościele, zaangażowanie wiernych w liturgię oraz troska o czystość i świętość muzyki kościelnej. Trzecia część to praca redakcyjna i kompozytorska R. Raka. Tu autor omówił następujące zagadnienia: chorał do modlitewników śląskich, kompozycje mszalne, pieśni, kompozycje związane z liturgią godzin oraz kompozycje paraliturgiczne, tj. litanie, wezwania do Matki Bożej i droga krzyżowa – zob. J. Kotisz, *Działalność muzykologiczna i kompozytorska ks. Romualda Raka*, Katowice 1998 [mps], ABWTUŚ.

⁴⁵ R. Gołąb, *Katalog twórczości kompozytorskiej ks. infułata prof. dra hab. Romualda Raka*, Katowice 1991 [mps] [praca proboszczowska], ABWTUŚ.

⁴⁶ Praca magisterska napisana została pod kierunkiem ks. prof. PWT dr. hab. Waldemara Irka oraz pod kierunkiem promotora wspomagającego ks. dr. Bogdana Giemzy. Składa się ona z trzech rozdziałów. W pierwszym autor analizuje rozumienie Eucharystii u R. Raka. W tej części ujęto Eucharystię jako ucztę, ofiarę i obecność. Drugi rozdział dotyczy kultu eucharystycznego. Omówiono tu zagadnienia mszy św. jako centrum życia chrześcijańskiego, adoracji i świętowania niedzieli. Ostatni rozdział opisuje wychowanie do życia Eucharystią. Przedstawiono w nim zagadnienia Eucharystii między parafią, domem i katechezą, liturgii jako „actuosa participatio” oraz społecznego wymiaru Eucharystii – zob. T. Chabiniak, *Eucharystia w rozumieniu ks. Romualda Raka*, Wrocław 2007 [mps], ABWTUŚ.

⁴⁷ Zob. S. Schudy, *Duszpasterstwo liturgiczne w świetle dokumentów roboczych II Polskiego Synodu Plenarnego. Refleksje duszpasterza*, AK 127 (1996), nr 525, s. 189-190.

⁴⁸ B. Migut, *Eucharystyczne duszpasterstwo*, LTP, s. 244-245; W. Miziołek, *Duszpasterstwo eucharystyczne. Kongresowi eucharystycznemu naprzeciw*, Wrocław 1996; tenże, *Duszpasterstwo eucharystyczne*, w: *Eucharystia*, red. J. Krucina, Wrocław 1987, s. 217-238.

Zagadnienie duszpasterstwa wymaga ciągłej analizy i badań naukowych, głównie w czasie nieprzerwanie ożywionej dyskusji nad zakresem oddziaływania i zbieżnością pomiędzy duszpasterstwem, ewangelizacją, nową ewangelizacją a synodalnością⁴⁹.

Zebrana bibliografia ks. prof. Raka obejmuje publikacje z całego jego okresu działalności naukowej – 226 pozycji⁵⁰. Są to prace opublikowane zarówno w Polsce, jak i za granicą⁵¹. Niniejszy artykuł w perspektywie historycznej stanowi próbę zebrania ważniejszych wątków naukowej aktywności ks. Raka. Wśród dotychczasowych opracowań jego dorobku znajdują się artykuły dotyczące zarówno wątków biograficznych R. Raka, jak i jego naukowych zainteresowań. Po śmierci profesora środowisko teologów pastoralistów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II podjęło próbę zebrania i prezentacji ważniejszych obszarów działalności ks. Raka⁵². Wydaje się, że warto ocalić od zapomnienia prace i twórczość ks. prof. Raka, czego jedną z prób stanowi prezentowany artykuł.

Podsumowanie

Niewątpliwie ks. R. Rak mocno wpisał się w działalność dawnego Instytutu Teologii Pastoralnej KUL-u. W działalności naukowej ks. prof. Raka na uwagę zasługuje szczególnie historyczno-pastoralny nurt badań prowadzonych w ramach Instytutu. Ksiądz Rak chętnie korzystał w swoich pracach z historyczno-teologicznej metody F.X. Arnolda, którą lubelski pastoralista przeszczepił na grunt polski.

Ksiądz Rak dużo miejsca w swoich badaniach poświęcił analizom historyczno-pastoralnym. Owocem jego pracy było ukazanie dążenia do odnowienia wewnętrznej jedności Eucharystii na przestrzeni wieków. Jego zdaniem powrót do wewnętrznej jedności, a zatem do właściwego rozumienia Eucharystii, stanowi

⁴⁹ Zob. W. Śmigiel, *Specyfika i zadania nowej ewangelizacji*, w: *Nowa ewangelizacja w nowej katechezie*, red. P. Mąkosa, Rzeszów 2013, s. 13-22.

⁵⁰ Zob. B. Biela, *Rak Romuald*, s. 42-548; A. Kólek, *Bibliografia publikacji...*, s. 23-32.

⁵¹ S. Cichy, *Bibliografia profesorów i wykładowców Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach do końca 1995 roku*, SSHT 19 (1996), s. 393-395; tenże, *Bibliografia profesorów i wykładowców Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach za rok 1998*, SSHT 32 (1999), s. 389.

⁵² Przykładem zainteresowania dorobkiem naukowym ks. Raka było sympozjum pt. *Ks. prof. dr hab. Romuald Rak teologiem-pastoralistą doby posoborowej*, które odbyło się 13.11.2013 r. na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II z racji 10-lecia śmierci ks. Raka. Wygłoszono wtedy następujące referaty: *Wkład ks. prof. R. Raka w rozwój Instytutu Teologii Pastoralnej KUL* (ks. prof. dr hab. R. Kamiński), *Nurt liturgiczny badań naukowych ks. prof. R. Raka* (ks. prof. dr hab. C. Krakowiak), *Nurt historyczno-pastoralny badań naukowych ks. prof. R. Raka* (o. dr hab. M. Fiałkowski), *Nurt teologiczno-pastoralny badań naukowych ks. prof. R. Raka* (ks. dr hab. D. Lipiec), *Wkład ks. prof. R. Raka w rozwój badań nad Eucharystią* (ks. prof. dr hab. W. Przygoda), *Działalność duszpasterska ks. prof. R. Raka w archidiecezji katowickiej* (ks. dr hab. B. Biela), *Działalność naukowo-dydaktyczna ks. prof. R. Raka w archidiecezji katowickiej* (ks. dr hab. L. Szewczyk), *Działalność muzyczna ks. prof. R. Raka w archidiecezji katowickiej* (ks. prof. dr hab. A. Reginek) – zob. http://www.kul.pl/ks-prof-dr-hab-romuald-rak-teologiem-pastoralista-doby-posoborowej,art_48427.html [dostęp: 5.12.2025].

klucz do odpowiedniego prowadzenia duszpasterstwa. Kościół musiał zmierzyć się z wieloma błędami, które spowodowały zanik jedności eucharystycznej⁵³. Zdaniem ks. Raka do jej odbudowy przyczyniły się ruchy odnowy Kościoła (tj. ruch eklezjalny, eucharystyczny i liturgiczny). Dały one podstawę do reform, których zwieńczeniem był II Sobór Watykański. Ich dorobek stanowi wkład do teologiczno-pastoralnych podstaw duszpasterstwa eucharystycznego. Dzieło życia ks. prof. Raka, liczące ponad 220 publikacji, stanowi solidny przyczynek do zgłębiania tego tematu. Obserwacje i wnioski R. Raka stanowiły znaczący wkład w rozwój refleksji teologiczno-pastoralnej w Polsce.

Bibliografia

- Biela B., *Działalność duszpasterska ks. prof. R. Raka w archidiecezji katowickiej*, „Ate-neum Kapłańskie” 162 (2014), z. 3 (631), s. 495-503.
- Biela B., *Działalność ks. prof. dra hab. Romualda Raka w diecezji katowickiej*, „Roczniki Teologiczne” 38-39 (1991-1992), z. 6, s. 15-22.
- Biela B., *Teologia pastoralna w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym oraz na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, „Studia Pastoralne” 2025, nr 21, s. 48-74.
- Biela B., *Rak Romuald*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 9: 1994-2003 (A-Z), red. J. Mandziuk, Warszawa 2006, s. 542-548.
- Brom R., *Ksiądz Profesor Romuald Rak, jakiego znałem*, „Roczniki Teologiczne” 61 (2014), z. 6, s. 227-229.
- Celary I., *Nauka o Eucharystii w myśli teologiczno-pastoralnej księdza profesora Romualda Raka (1920-2003)*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 25 (2005), s. 331-345.
- Celary I., *Śp. Ks. Infułat Profesor Romuald Rak (1920-2003)*, „Liturgia Sacra” 9 (2003), nr 2, s. 285-288.
- Chabiniak T., *Eucharystia w rozumieniu ks. Romualda Raka*, Wrocław 2007 [mps], Archiwum Biblioteki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego.
- Cichy S., *Bibliografia profesorów i wykładowców Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach do końca 1995 roku*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 19 (1996), s. 393-395.
- Drzycimski A., *Duszpasterstwo eucharystyczne w świetle publikacji ks. prof. Romualda Raka (1920-2003). Studium teologiczno-pastoralne*, Lublin 2014 [mps], Archiwum Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Drzycimski A., *Kościół i świat o potrzebie dialogu*, w: *Parare vias Domini. Księga inspirowana działalnością naukową i duszpasterską księdza biskupa pelplińskiego*

⁵³ Wspomniane badania nad zanikiem wewnętrznej jedności Eucharystii na przestrzeni wieków są ważnym zagadnieniem w twórczości ks. R. Raka. Zostało ono jedynie zasygnalizowane ze względu na obszerność treści. Jego podjęcie znacząco przekracza ramy tego opracowania – zob. A. Drzycimski, *Duszpasterstwo eucharystyczne w świetle publikacji ks. prof. Romualda Raka (1920-2003). Studium teologiczno-pastoralne*, Lublin 2014 [mps], Archiwum Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

- prof. dra hab. Jana Bernarda Szlagi (1940–2012), red. K. Charamsa, W. Pytlik, Pelplin 2014, s. 201-214.
- Drzycimski A., *Odnowa wychowania eucharystycznego w ujęciu ks. Romualda Raka (1920–2003). Ujęcie historyczno-pastoralne*, w: *Wychowanie i katecheza w służbie Polakom w kraju i na emigracji*, red. P. Mąkosa, Lublin 2018, s. 106-130.
- Fiałkowski M., *Nurt historyczno-pastoralny badań naukowych ks. prof. dra hab. Romualda Raka*, „Ateneum Kapłańskie” 162 (2014), z. 3 (631), s. 425-429.
- Gołąb R., *Katalog twórczości kompozytorskiej ks. infułata prof. dra hab. Romualda Raka*, Katowice 1991 [mps] [praca proboszczowska], Archiwum Biblioteki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego.
- Kamiński R., *Ks. Romuald Rak (1920–2003)*, w: *50 lat teologii pastoralnej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II*, red. C. Krakowiak i in., Lublin 2009, s. 76-77.
- Kamiński R., *Rak Romuald*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 16, red. E. Gigilewicz i in., Lublin 2012, kol. 1186-1187.
- Kamiński R., *Rak Romuald*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński i in., Lublin 2006, s. 717-718.
- Kamiński R., *Wkład ks. prof. Romualda Raka w rozwój teologii pastoralnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, „Ateneum Kapłańskie” 162 (2014), z. 3 (631), s. 468-476.
- Kamiński R., *Wprowadzenie do teologii pastoralnej*, Kraków 2001.
- Kamiński R., *Życie i działalność naukowo-dydaktyczna w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim ks. prof. dra hab. Romualda Raka*, „Roczniki Teologiczne” 38-39 (1991–1992), z. 6, s. 5-13.
- Klawek A., *Opinia, sygnatura teczeki osobowej WT II 293*, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kłakus K., *Geneza i rozwój Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie (1924–1945)*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 15-50.
- Kołek A., *Bibliografia publikacji ks. prof. dra hab. Romualda Raka*, „Roczniki Teologiczne” 38-39 (1991–1992), z. 6, s. 23-32.
- Kołek A., *Wykaz prac dyplomowych pisanych pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Romualda Raka*, „Roczniki Teologiczne” 38-39 (1991–1992), z. 6, s. 33-42.
- Kotisz J., *Działalność muzykologiczna i kompozytorska ks. Romualda Raka*, Katowice 1998 [mps], Archiwum Biblioteki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego.
- Krakowiak C., *Nurt liturgiczny w badaniach naukowych ks. prof. Romualda Raka*, „Ateneum Kapłańskie” 162 (2014), z. 3 (631), s. 430-455.
- Krzysteczko H., *Człowiek głębokiej wiary*, „Roczniki Teologiczne” 61 (2014), z. 6, s. 230-232.
- Leśków A., *Problem duszpasterstwa liturgicznego w nauczaniu teologicznym ks. Romualda Raka*, Katowice 2006 [mps], Archiwum Biblioteki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego.
- Lipiec D., *Ks. prof. dr hab. Romuald Rak teologiem-pastoralistą doby posoborowej*, „Roczniki Teologiczne” 61 (2014), z. 6, s. 225-227.
- Lipiec D., *Nurt teologicznopastoralny badań naukowych ks. prof. Romualda Raka*, „Ateneum Kapłańskie” 162 (2014), z. 3 (631), s. 456-467.

- Migut B., *Eucharystyczne duszpasterstwo*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński i in., Lublin 2006, s. 244-251.
- Miziołek W., *Duszpasterstwo eucharystyczne. Kongresowi eucharystycznemu naprzeciw*, Wrocław 1996.
- Miziołek W., *Duszpasterstwo eucharystyczne*, w: *Eucharystia*, red. J. Krucina, Wrocław 1987, s. 217-238.
- Miziołek W., *Duszpasterstwo eucharystyczne*, w: Komisja Episkopatu Polski Duszpasterstwa Ogólnego, *Program duszpasterski na rok 1992/93. Ewangelizacja i Eucharystia*, red. E. Szczotok, A. Liskowacka, Katowice 1992, s. 217-232.
- Narecki Z., *Ks. Romuald Rak. Eucharystia w życiu chrześcijańskim. Studium teologiczno-pastoralne o integralnym rozumieniu i pełnym przeżywaniu Eucharystii* [rec.], „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 33 (1986), z. 6, s. 226-230.
- Olszar H., *Wykładowcy teologii praktycznej w katowickim środowisku naukowym (do powstania Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego)*, „Studia Pastoralne” 2025, nr 21, s. 13-47.
- Piwowarski W., *Zarys dziejów sekcji teologii pastoralnej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim 1958–1968*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 15 (1968), z. 3, s. 35-65.
- Przygoda W., *Wkład ks. prof. Romualda Raka w rozwój badań nad Eucharystią*, „Ateneum Kapłańskie” 162 (2014), nr 3 (631), s. 477-494.
- Rak R., *Biskup Adamski a volkslista (w odpowiedzi panu Józefowi Garlińskiemu)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 18 (1985), s. 263-267.
- Rak R., *Biskup Stanisław Adamski (w 100. rocznicę urodzin)*, „Gość Niedzielny” 52 (1975), nr 15, s. 1.
- Rak R., *Epizod z życia błogosławionej Marii Teresy Ledóchowskiej*, „Wiadomości Diecezjalne Katowickie” 52 (1984), nr 3, s. 84-89.
- Rak R., *Joseph Andreas Jungmann SJ (1889–1975)*, „Collectanea Theologica” 46 (1976), nr 1, s. 89-91.
- Rak R., *Karl Rahner – wielki teolog XX wieku*, „Gość Niedzielny” 61 (1984), nr 20, s. 4.
- Rak R., *Ksiądz Jan Alojzy Fiecek, wielki duszpasterz XIX wieku*, „Homo Dei” 31 (1962), nr 3, s. 198-205.
- Rak R., *Muzyka Starego Testamentu*, Katowice 1951 [mps], Archiwum Biblioteki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego.
- Rak R., *Pius Parsch, życie i dzieło*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 19 (1966), nr 3, s. 188-198.
- Rak R., Szymecki S., *Biskup Stanisław Adamski, jakiego nie znamy*, Katowice 2003.
- Reginek A., *Działalność muzyczna ks. prof. Romualda Raka w archidiecezji katowickiej*, „Ateneum Kapłańskie” 162 (2014), z. 3 (631), s. 504-510.
- Romuald Rak, dyplom magistra teologii L. 177/47, sygnatura teczeki osobowej WT II 293, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Romuald Rak, zaświadczenie o promocji doktorskiej, sygnatura teczeki osobowej WT II 293, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Schudy S., *Duszpasterstwo liturgiczne w świetle dokumentów roboczych II Polskiego Synodu Plenarnego. Refleksje duszpasterza*, „Ateneum Kapłańskie” 127 (1996), z. 2 (525), s. 189-190.
- Szewczyk L., *Działalność naukowo-dydaktyczna ks. prof. Romualda Raka w (archi)diecezji katowickiej*, „Ateneum Kapłańskie” 162 (2014), z. 3 (631), s. 511-521.

- Śmigiel W., *Specyfika i zadania nowej ewangelizacji*, w: *Nowa ewangelizacja w nowej katechezie*, red. P. Mąkosa, Rzeszów 2013, s. 13-22.
- Turowicz J., *Aggiornamento*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 1, red. F. Gryglewicz i in., Lublin 1985, kol. 175-176.
- Walkusz J., *Dlaczego zwołano Sobór Watykański Drugi, czyli słów nieco o jego genezie*, w: *Kościół marzeń? O reformie Kościoła w Polsce*, red. M. Wyrostkiewicz i in., Lublin 2009, s. 45-53.
- Wojaczek K., *Zarys działalności Instytutu Teologii Pastoralnej w pierwszym dwudziestopięcioletniu jego istnienia*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 32 (1985), z. 6, s. 113-120.
- Wychowawcy seminarystów*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 505-516.
- Żądło A., *Eucharystia w duszpasterskim posłannictwie Kościoła*, w: *Eucharystia w życiu Kościoła*, red. tenże, Katowice 2005, s. 148-171.

Słowa kluczowe: ks. Romuald Rak, Wydział Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, teologia pastoralna, (archi)diecezja katowicka

Keywords: Fr. Romuald Rak, Faculty of Theology, Catholic University of Lublin, pastoral theology, (arch)diocese of Katowice